

ראשי פרקים

נושא	עמודים
מבוא	2
א. סקירה ספרותית	3-9
1. פונדמנטליזם דתי	3-7
2. הציונות הדתית ובוגרי מרכז הרב	7-9
ב. מרכז הרב כמנוע של פונדמנטליזם פוליטי של הרחבה	9-16
1. עד 1974 – השתלבו והשפיעו חלקית	10
2. 1974-1982 – פונדמנטליזם מתרחב והשפעה בין השתלבות למרי	10-12
• גוש אמונים	11-12
• המחתרת היהודית	12
• מועצת יש"ע	12-13
3. 1982-1995 – לא השתלבו. השפעה בדעיכה	13-14
4. 1996-2005 – השתלבו והשפיעו באופן משמעותי	14-16
5. 2005-... השתלבו היטב ומובילים פונדמנטליזם של הרחבה	16-29
ג. חקר המקרה: ממצאים	17-19
ד. דיון בממצאים	19-27
סיכום ומסקנות	27-30
ביבליוגרפיה	31-33

מבוא

נושא העבודה: פונדמנטליזם של הרחבה במדינת ישראל: המקרה של בוגרי ישיבת "מרכז הרב"

ההשפעה, החריגה בעוצמתה, של המפלגות הציוניות דתיות בפוליטיקה ובחברה הישראלית מורגשת, וחשיפת אקראיות של מנהיגיה בתקשורת מגלה שמרביתם גדלו באותו בית גידול: ישיבת "מרכז הרב", או היו תלמידים של בוגרי מרכז הרב ושלוחותיו. חשיפה אקראית מגלה גם עמדות סותרות בין רבנים בוגרי המרכז: 'לשתף פעולה עם המדינה ולהוביל תהליך חינוכי וחברתי איטי להתנחל בלבבות בדרך לשינוי', לעומת: 'לקבוע עובדות בשטח בלי לחכות להסכמת הרשויות או שכנוע דעת הקהל'. 'לסרב פקודה', לעומת 'לא לסרב פקודה'. 'לשתף פעולה עם משרד החינוך, לעומת 'בשום אופן לא לשתף פעולה, מחשש לדמוקרטיזציה'.

תופעה מרתקת זאת מחייבת חשיפה מעמיקה יותר ומעקב אחר רציול הקמת ישיבת "מרכז הרב", כי עולות ממנה מספר תהיות: האם המשנה המייסדת של המרכז ברורה ומחייבת, או ניתנת לפירוש? אם התפתחו גישות והקבוצות שונות, ולכל אחת יעדים ומטרות שונים, כיצד זה משפיע על עוצמת המרכז והבוגרים ויכולתם להוביל שינוי מערכתי בחברה? מכאן,

שאלת המחקר: באיזו מידה השתלבו בוגרי ישיבות הרב קוק בחיים האזרחיים במדינת ישראל?

את השפעת בוגרי "מרכז הרב" הכרח לנתח בהתייחס לתקופות שונות, מכיוון שהתשובה מורכבת, אבל כבר מחשיפה ראשונית ניתן לראות שבוגרי המרכז לא רק השתלבו בצמרת הפוליטית, החינוכית, הצבאית, התקשורתית והמשפטית, אלא חותרים לבצר את מעמדם כאליטה החדשה בישראל, גם מכוח מיעוט. מיעוט המכיר בצדקת דרכו ופועל, ברוח הרב קוק, כתנועה פונדמנטליסטית מתרחבת במטרה להפוך את מדינת ישראל היהודית והדמוקרטית, למדינה יהודית ציונית – במובן התיישבות יהודית בארץ ישראל השלמה, ודתית – במובן האורתודוקסי.

חשיבות המחקר בכך שהוא מאפשר לחשוף טפח מאחת התופעות המרתקות בחברה הישראלית: השפעת ארגונים דתיים על קביעת מדיניות ציבורית ותהליך קבלת החלטות.

שיטת המחקר: מחקר אמפירי

הערות מתודולוגיות: במושג 'השתלבו' הכוונה לקבלת ממלכתיות המדינה כעקרון על, ובמובן ציות לחוק. וילא השתלבו' לערער על ממלכתיות המדינה וביטויי התנגדות (מהתנגדות פוליטית-מילולית, דרך בניית אלטרנטיבה ועד התנגדות אלימה). 'השפיעו' יתייחס פעם אחת להשפעה בתוך המחנה הדתי. פעם שניה על החברה והפוליטיקה בישראל.

הערה: היות וכל בוגרי הישיבה הינם רבנים, וכדי לא להכביד על היקף העבודה, לא הוספתי את התואר (הראוי והמכובד) 'רב' לפני שמותיהם, בהנחה שזה נתון ברור.

א. סקירה תיאורטית

1. פונדמנטליזם דתי

לפונדמנטליזם הגדרות שונות: "תנועות עירוניות המכוונות בעיקר נגד פירוק הסדר הישן ותפיסה פטריארכלית של סדר ויחסים חברתיים, והחלפתו בעקרונות אישיים" (Emerson & Hartman, 2006). אחרים יגדירו אותו כ"דפוס של דתיים מיליטנטיים במסגרתו מנסים 'מאמינים אמתיים' לעצור את שחיקת הזהות הדתית, לחזק את גבולות הקהילה הדתית וליצור חלופות ברות קיימא למוסדות ולהתנהגויות החילוניות". או "אורינטציה קוגניטיבית ורגשית ביחס לעולם, המאופיינת בהתנגדות לשינוי ולאורינטציה האידיאולוגית של המודרניזם (שם). בעצם, טוען סיוון (2011), גם אחרי המיזם הגדול בשיקגו, בנושא הפונדמנטליזם, לא נמצאה תיאוריה שמסבירה את הקשר בין מישור הדעות הדתיות, לבין מישור ההתנהגות המונעת ע"י מוטיבציות דתיות. לצורך העבודה אשתמש בהגדרה של דון יחיא (2003) פונדמנטליזם הוא השקפת עולם התופסת את הדת, להלכה ולמעשה, כמקור בלעדי של סמכות והכוונה במכלול תחומי החיים של היחיד והחברה והיא דבקה בצורה בלתי מתפשרת להלכה.

תחיית הפונדמנטליזם הדתי, מסוף שנות השבעים, הפתיעה את החוקרים, שהעריכו שהחברה המודרנית והגלובלית נמצאת בעיצומו של תהליך חילון. ההסבר הפסיכולוגי-התנהגותי להתעוררות התנועות הדתיות והפונדמנטליסטיות מציע שבעולם הפוסט מודרני המבלבל, בו הורחבו גבולות המוסר ונעשו לא ברורים, מחפשים אנשים משמעות לקיום האנושי, למוסר ולמהות החיים. אנשים שואפים לשנות את סדר היום החברתי, לא כדי ליצור משהו חדש, אלא כדי לחזור למשמעויות מוסריות ברורות בערכים קבועים של חיי היום-יום, שיביאו לביטוי צרכים קיימים אך מדוכאים, כמו: מודעות, יכולת, יצירתיות, אמפטיה, תובנה, ביטויים רגשיים ויכולת לנסות ולהתנסות. בעולם מנוכר, הדת מספקת משמעות אמוציונלית ומענה לשאלות של זהות עצמית וקולקטיבית, כמו מי ומה אני, ומה מקומי בעולם (Hamilton, 1997).

Wallis (1982) ממיין את התנועות הפונדמנטליסטיות לשלוש קבוצות: תנועה המסתפקת בעולם כפי שהוא, תנועה המסייעת ליחיד להתמודד עם העולם היום-יומי ותנועה המתנגדת לעולם. רבות מהתנועות הדתיות הן מהסוג המתנגד, הקורא לשינוי סדרי בראשית ומייצגות את הפונדמנטליזם הפוליטי, המתרחב.

מבחינה ארגונית – התנועה הפונדמנטליסטית בוחרת את המשתתפים במסגרתה ע"פ קריטריונים של עומק האמונה הדתית, מגדרת את הקבוצה בגבולות ברורים, פועלת במבנה אוטוריטרי ויש לה כללי התנהלות ברורים (שם). בתהליך ההתגוננות מפני חדירת המדינה הקבוצה הפונדמנטליסטית הפוליטית חותרת לדה-לגיטימציה של המדינה כמערכת ריבונית וכמוסד היררכי נפרד מן הדת ודוחה עקרונות וקטגוריות את הלאום והמדינה כמוסדות בעלי לגיטימציה כל שהיא. היא תופסת את השלטון עצמו כרע, מנוגד לשלטון האל - שהוא הטוב המוחלט - ולכן יש להחליפו. היות ומקור הלגיטימציה של הדת – האל – מטאפיסי וגבוה ממקור הלגיטימציה של הדמוקרטיה (הפרט) – אין בדת הפונדמנטליסטית מקום לפשרות (אבינרי, 2004) והיא מחויבת להחליף את הדמוקרטיה המערבית, המתייחסת לשלטון האדם והקהילה, בתיאוקרטיה – שלטון האל. הכתות הדתיות מאמינות שהישועה תבוא משמיים, לכן מתמקדות בשינוי ערכי החברה, תוך טיהור נפש המאמינים והכנתם לגאולה. בתחום הקהילה התנועה מאופיינת בכך שמנהלת מאבק בחילון, במתירנות ובלבוש המערבי, פועלת לחיזוק היחידה המשפחתית, לגביית מס וולונטרי לסיפוק צרכים קהילתיים ולשיכוך קונפליקטים חברתיים וכלכליים באמצעות אנשי הדת (Anthony & Robbins, 1992).